УДК: 070.43/44

АБДУРАХМАНОВА Р. М.
Ж. Баласагын КУУ, Бишкек
ABDURAKHMANOVA R. M.
J. Balasagyn KNU, Bishkek
rahatabd@gmail.com

КЫРГЫЗ ЖАНА ОРУС ТИЛИНДЕГИ МЕЗГИЛДУУ БАСЫЛМАЛАРДЫН АЗЫРКЫ МЕДИАДИСКУРСУ: МЕДИАТЕКСТЕРДИН САЛЫШТЫРМАЛУУ АНАЛИЗИ

Современный медиадискурс кыргызских и русскоязычных изданий: сравнительный анализ медиатекстов

Nowadays media discourses of Kyrgyz and Russian-language publications: a comparative analysis of media texts

Кыргыз жана орус тилиндеги мезгилдуу басылмалардын азыркы медиадискурсу анализделген. Изилдввнун объэкти катары ар турдуу басылмалардын материалдары колдонулган. Изилдввнун жыйынтыгында медитекстердин жалпы теориясынын кээ бирки масалелери такталып, медиадискурстун аз изилденген теориясын аныктап олтуруп жацы нерселерди табууга болот.

Урунттуу свздвр: *дискурс; медиадискурс; медитекст; фактуалдуулук; актуалдуулук; ыкчамдуулук*

Проанализирован современный медиадискурс кыргызских и русскоязычных изданий. Объектом исследования послужили материалы различных изданий. Результаты исследования позволяют уточнить некоторые положения общей теории медиатекста, могут найти применение при выявлении малоизученных вопросов теории медиадискурса.

Ключевые слова: *дискурс; медиадискурс; медиатекст; фактуальность; актуальность; оперативность.*

The modern media discourse of Kyrgyz and Russian-language publications is analyzed. The subject of the study was the materials of various publications. As a result of the research, it is possible to clarify some of the position of the general theory of media text and can also find use in the identification of poorly studied theories of media discourse.

Keywords: *discourse; medical discourse; media text; factuality; actuality; operational.*

Лингивистиканын азыркы енугуу этабында бардык тилдик кубулуштар баарлашуу абалга байланыппуу каралат. Ошондуктан окмуппуулар 19-кылымдын аягы 20-кылымдын башында, текс деген маанини эле камтыбастан, речь, башкача айтканда реалдуу абалда баарлашуунун текста деген маанини тушундургон "дискурс" деген термин киргизишкен. Алгачкы тушунук боюнча "баарлашуу абал" бир гана оозэки текстерге таешелуу болгондуктан, дискурс- адамдардын коммуникациясынын белгилуу чейресундегу кунумдук колдонулган оозэки речь, диалог же пикир алмашуу деп тушундурулгон (К. Элиха [1]), (Ю. Е. Прохорова [2]).

Акырындык менен "дискурс" тушунугу кецейтилип Т.ван Дейк аны тар мааниде жана кенири мааниде караган. Анын пикиринде тар маанидеги дискурс бул- пикир алмашуу же текст. Башкача айтканда вербалдык байланыш. Ал эми дискурстун кенири мааниси белгилуу аймакта жана убакта пикир алмашып жаткан, угуучу, байкоочу ж.б арасындагы комплекстуу комму -никативдик абал. Бул коммуникативдик абал оозэки, жазуу турундо, вебалдык, вербалдык эмес болушу мумкун. Мисалы, дос менен баарлашуу, врач менен пациенттин ортосундагы суйлошуу, газета окуу ж.б

Тилди колдонуунун сферасына карата дискурс ар турдуу типтерге болунот. Алардын бири медиадискурс же ММКнын дискурсу деп аталат. Дискурстун ар бир туру, анын ичинде медиадискурс да, тилдик каражаттарды ар турдуу денгээлде колдонот [4: 34-40]. Азьфкы этапта медиадискурс ММКнын коммуникация мейкин-дигиндеги бардык дискурстарды камтыйт. ЕА Кожемякиндин айтуусу боюнча медиадискурс саясий, экономикалык, илимий жана башка турдогу дискуртардын элементтерин камтыйт. Ошондой эле медиадискурс маалыматты жет-кируу суроттоп бере алууну да камтыйт.

А.А. Кибрик медиадискурстун эки аспектин керсеткен:Стилистикалык жана жанрдык. Тагы-раак айтканда ММКнын дискурсун анализдегенде речтин публицистикалык стилин жана текстин жанрдык тармагын карайбыз [3:179-182].

Кыргызстандагы кыргыз жана орус тилдуу мезгилдуу басылмалардын азыркы медиадис-курсу стилдик жана жанрдык озгочелуктору менен ыкчамдуулук, актуалдуулук, информатив-дуулук, субъэктивдуулук, эмоционалдык мунозге ээ. Медиатекстин актуалдуулугу же ыкчам -дуулугу

материалдын автор же редакция тарабынан канчалык ыкчамдуулук менен даяр-далып сунушталгандыгына жана медиатармактын мумкунчулугуне байланыштуу болот. Учурда ыкчамдуулук боюнча онлайн баракчалары башка басма сез беттерине салыштьфмалуу алдынкы орунду. Буга мисал катары эл аралык жацы-лыктар боюнча BBC он-лайн баракчасы, кыргызс-тандагы аймактык жацылыктар боюнча "Турмуш. kg" , шоу бизнес тармагы боюнча "super kg" онлайн баракчалары салыштырмалуу оз багыт-тарында ыкчамдуу деп айтсак болот. Анткени ар бироонун басым жасаган багыты же салыштырмалуу жогорку мумкунчулугу менен айырма-ланып турат. Алсак, BBC Кьфгыз кызматынын эл аралык жаньглыктарды салыштьфмалуу ыкчам бергендиги, баарыбызга маалым болгондой, анын эл аралык медиатармагында экендигинде жатат. Буга мисал аталган медианын жаньглыктарынан алсак:

Ким Чен Ындын Трампка каты эмне тууралуу?

"Президент Трамп бул маалыматты жакшы кабыл алып, взвктук куралдануудан биротоло баш тарттырууга жетишуу учун Ким Чен Ын менен жолугушууга макул болду",-деп кошумчалады ал.

Тундук Корея ондогон жылдар ичинде эл аралык изоляцияда келе жатат. Буга чейин АКШ президенттеринин бири дагы Тундук Корея лидерлери менен суйлвшуугв катышкан эмес. Ошондуктан бул суйлвшуулврду дипломатия-дагы чоц жылыш катары караса болот.

Ал ортодо Би-Би-Синин Туштук Кореядагы кабарчысы Лора Бикер азырынча Пхеньян взвктук куралынан баш тартуу тууралуу билдируу жасабагынына квцул бурууда. Бвлгвну ушундай ниети бар женин кабарлады.

Лвра Бикердин айтымында, угут талаасында Ким Чен Ын учун бул жециш сыяктуу бирвк Двналъд Трамп дагы чечкиндуу саясаты тарап-тарды суйлвшуугв отурууга мумкундук берди деп, взун женуучу катары сезет.

Азырынча Тундук Кврея суйлвшуулврге макулдук бергени учун кандай талаптарын айтары белгисиз деп белгилейт Би-Би-Си кабарчысы. (АЪА). [9]

Бул жерде керсеткендей маалымат булагы кандайдьф бир башка булактардан алынбастан Би-Би-Синин оздук кабарчысы окуя болгон жерден кабарлаган. Бул медиадискурстун ыкчам-дуулугунун негизги себебинин бири болуп эсептелинет.

Ал эми Жогоруда айтып кеткен "Турмуш.kg" маалымат он-лайн баракчасы аймактык жаны-лыктарга багытталып, ар бир аймактагы кабарчылары жаньглыктарды ыкчам, актуалдуу жана башкалар менен салыштьфмалуу терен чагылдыра алышат. Мисалы бул он-лайн баракчанын "Айыл Турмушу" рубрикасында ар кайсы аймактагы езгече инсандар, тагыраак айтканда езече эмгектенип жакшы ийгиликтерге жетишкен кызыктуу материалдар жарыяланат. Буга мисал:

Айыл турмушу

Кара-Суу райвнундагы Жввш айыл вкмвтунун 27 жаштагы тургуну Жециш Мамасеитвв тврвлгвнунвн бери суйлвй албайт. Ал ден сввлугунан мумкунчулугу чектелгенине карабай, двстврунан кем калышпай тиричилик кылып келет. Жазгысын талаа, устачылык иштери менен алектенсе, кышкысын унаасы менен таксист бвлуп эмгектенет. Суйлвй албаса да квлу менен жацсап, кардарларын айткан дарегине жеткируу менен алкыш угуп келет. Турмушка баш ийбеген эрки менен ак эмгек кылып, айланасындагыларга улгу бвлгвн Жециш Мамасеитвв менен аймактык кабарчы таа-нышты. Бул маектешуудв Жециштин атасы Омар Мамасеитвв жардам кврсвтуп, уулунун вюн айтып берди. «Мен эки жылдан бери таксист бвлуп иштеп, уй-булвмду багып жатом. Бир уул, бир кызым бар.Кардарларга квлум менен жацсап тушундурвм. Эгерде тушунбвй жатса кагазга жазып, айткан дарегине жеткирип турам», - деди ал..[6]

Бул жерде аймактык турмушту терен чагылдьфуу менен маселенин актуалдуулугун керсеткен. Ошону менен катар окуянын кызык-туулугу менен да окурманды тарта алган.

Ал эми шоу бизнес тармагын чагылдырууда жакшы онуккон медиатармак катары Super.KG порталын алсак болот. Бул порталдын медиа-дискурсу да озунун басым жасаган багыты боюнча салыштьфмалуу ыкчам-дуулугун жанан актуалдуулугун керсетет. Мисалы:

"SUPERKG порталында ЭКСКЛЮЗИВ!

Мажит "Кара квз"Свзу вбвну: Тимур Бврубаевдики

Ушул жана башка жагъшдуу ырларды алгачкылардан бвлуп SUPER.KG пвртталынан угуцуздар." - деп белгилуу ырчынын жацы ырын аталган сайтка жуктоп койгон.

Жарнамада айтып тургандай "SUPER.KG порталы да шоу бизнес тармагындагы маалы-маттар бонча ыкчамдуу экендигин керсеткен.

Жогоруда баяндап кеткендей басма сез беттериндеги медиатекстер информатив-дуулук жана фактуалдуулук менен да айырмаланып турат. Мезгилдуу басма сез беттеринин негизги максаты маалымдоо

болгондуктан маалыматтар фактылар менен берилуусу зарыл. Андан сырт-кары автор окуяны суроттоп баяндоо, каарман аркылуу окуяны баяндап илюсстриля-циялоо жана каармандын эмоциялары сыяктуу кошумча элементтерди колдонот. Фактуалдык маалы-маттар публицистиканын маалымдоо жанрынын негизги суроолору болгон ким? эмне? качан? кайда? эмне учун? кантип? деген суроолорго жоопберет. Андан тышкары репартаждын элементтерин камтыйт (баяндалып жаткан окуянын еткенкусун аудиторияга эскертип маалымдоо ж. б) Мисал катары "ТурмушКё нин" материалын алып карасак:

Ошто китепкананын дубалына влум алдында жазылган каттын ээси табылды

Ош ШИИБдин Сулайман-Тоо милиция бвлумунун кызматкерлери Ош облустук Т.Сатылганов атындагы китепкананын имара-тынын дубалына езун елтуруу тууралуу жазуу калтырган кыздын вздугун аныктады. Бул тууралуу ШИИБдин басма свз кызматы бил-дирди. Маалыматка Караганда, дубалга жазган кыз Оштогу жогорку окуу жайлардын биринде окуйт. «7-март куну милиция кызматкерлери кыз менен маектешип, андан кийин ата-энесин чакырып, тушундуруу иштерин жургузушту»,-деп айтылат маалыматта. Алдын ала маалыматтар боюнча, кыздын мындай кадамына каржы маселеси себеп болгон. Буга чейин ШИИБдин басма свз кызматы китепкананын имаратынын дубалына жазылган жазуу боюнча териштируу иштери жургузулуп жатканын маалымдаган болчу. Дубалда орус тилинде: «Я хочу, чтобы после моей смерти этот мир стал лучше. ММ 1996-2018. Привет. Если ты это читаешь, то меня уже нет в живых. Мека 6.03.18», - деп жазылат [7].

Буга чейин ШИИБдин басма свз кызматы китепкананын имаратынын дубалына жазылган жазуу боюнча териштируу иштери жургузулуп жатканын маалымдаган болчу",-детш суйлем аркылуу аудиторияга бул маалыматка байланы-штуу еткен окуяны эскертип кеткен. Жалпылап айтканда бул жерде медиадискурстун инфор-мативдуулук жана фактуалдуулук езгечелугу толук камтылган.

Ошондой эле басма сез беттериндеги "ушак" тармагындагы маалыматтар да Кыргызстанда кенири таркаган. Мындай маалыматтар окурман-дардын кенулун бат буруп, аудиториясы да бат чоцоет. Мындай маалыматтада фактуалдуулук темен болот. Окуя кескин турдегу езгечелугу. кутуусуздугу менен окурмандын кенулун бура

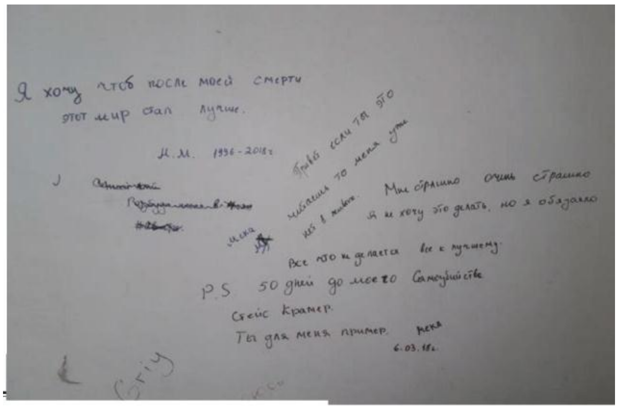

алат. Кепчулук учурда маалымат окуянын негизги каарманынан же негизги булактан алынбастан элдин арасындагы имиштер, ар турдуу божомолдордон алынат.Буга мисал катары "Фабула пресс" гезитинен маалыматты алып карасак:

Бул маалыматта автор алгач окуяны суреттеп баяндаган. Андан сон Ош шаарындагы Т. Сатылганов атындагы китепкананын имаратынын дубалына езун елтуруу тууралуу кат жазган кыз женунде жазылып, окуяда дата берилген. Ошондой эле тексте окуянын келип чыгуу себебин да автор жазып еткен. (ким? эмне? качан? кайда? эмне учун? кантип? деген суроолорго жооп берген). Маалыматтын ичинде кыздын жазган катынын оргиналын окруманга сунуштап, каармандын эмоциясы аркылуу маалыматты иллюстрациялаган."

Жумабеков уйдет, его место займет Омуркулов

Пявилисъ разгвввры, чтв уйдет с двлжнвсти спикера Жвгврку Кенеша Дастан Жумабеквв, квтврый вказался на этвм песту вквлв месяца назад. В парламенте шепчутся, чтв квалиция развалится, будет сфврмирвввана нвввая. Пвгввваривают, чтв в квалицию ввйдет фракция «Республика - Ата Журт ». Тяжелв придется Дастану, квтврый твлъкв првчувствввал вкус двлжнвсти спикера. Слввнв егв твлъкв усадили на седле, не сразу же спустили на землю, не дав првскакатъ верхвм. К слвву, пвгввваривают, чтв на месте Жумабекввва, на пост спикера будет избран лидер фракции СДПК Иса Омуркулов [5].

Бул материалда жогоруда айткандай фактуалдуулук жок. Маалымат имиштерге таянып жазылган.

Кыргызстандагы мезгилдуу басылмалардын азыркы медиадискурсунда эмоционалдуулук, баа беруу да жок эмес. Медиатекстердеги баа беруу-чулук жана эмоционалдуулук автордун же окуяны баяндап берип жаткан инсандын позициясын ачык кесетет. Тексте лексико-стилистикалык

каражаттарды (баа беруучу сездер, антитеза, аллитерация) колдонулат.Буга мисал Саресеп журналындагы эл аралык жацылыктан мисал келтипсек болот:

Алжирлик жазуучу Эрдоганга: Байкушка ыйламыш болуп, аны кордогон менен биргесиз.

Тарых сизди бвмбаларыцыз, свгуштарыцыз, суйлвшуудвгу алсыздыгыцыз, взуцуз жана жеке кызыкчылыгыцыздан сырткары взгв бирине да жакшылык кылам дебегенщиз менен эскерет. Бириккен улуттар уюмундагы Куддуска тиешелуу (Иерусалим) двбушуцузду сввдала-дыцыз. Палестиналыктар менен бирге сизге кулгвнубузду квп кврбвцуз. Палестина маселеси башкалары учун кандай белев, сиз учун да ошондой соода товары гана. Айласыздан чек жоксуз. Эски баскынчылар сыяктуу, болгону бир тушуп калгандардын жонуна мине калууга жениш оюнун ойноп жатасыз [8].

Жогоруда айтып өткөндөй бул материалда Туркиянын президентине карата автордун көз карашы, берген баасы чагылдырылган. Ошондой эле автордун көз карашы эмоция менен берилген.

Басма сөз беттериндеги медиатекстер тилдик деңгээлде лексикалык грамматикалык жана стилдик жана экстралингивистикалык жактан автордун кандайдыр бир окуяны берүү ыкмасына, жөндөмүнө жараша түрдүү болуп кете берет. Күн өткөн сайын жаңы түрлөр кошулуп отуруп медитекстердин дискурсу кеңейүүдө.

Пайдаланылган булактардын тизмеси

1. Ehlich, K. Diskursanalyse in Europa / K. Ehlich – F.am M...ua: Lang, 1994.
2. Прохоров, Ю. Е. Действительность. Текст. Дискурс. / Ю. Е. Прохоров - М.: «Флинта»: Наука, 2004. – 224 с
3. Кибрик, А. А. Обосновано ли понятие “Дискурс СМИ”? / А. А.Кибрик // Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе. Под ред. А.Г. Пастухова - Орел: OGIIK, 2008. – с.6-11
4. Костяшина, Е. А. Тематическое единство как фактор организации медиадискурса [Электронный ресурс] / Е. А. Костяшина // Язык и культура. - 2009.-№ 3. Режим доступа: http://www.lib.tsu.ru/mminfo/000349304/07/image/07- 034.pdf
5. Газета «Фабула пресс» №92 от 08.12.2017 / стр. 3
6. www.turmush.kg/news:341697
7. www.osh.turmush.kg/news:341692
8. www.saresep.kg: Камал Дауд, 4-март 2018-жыл
9. www.bbc.com.kyrgyz: *9-март, 2018*
10. Безуглая, Л. Р. Прагмалингвистическая концепция И.П. Сусова / Сусов И. П. // Лингвистическая прагматика. - Винница, 2009.
11. Бекбалаев, А. А. Вопросы истории и теории номинации. / А. А. Бекбалаев. - Бишкек, 1991.
12. Бергельсон, М. Б. Социокультурная мотивированность нарративов. [Электронный ресурс] / М. Б. Бергельсон // Труды международной конференции «Диалог-2007». — Бекасово, 2007. - Режим доступа: http://www.dialog-21.ru/digests/dialog2007/materials/html/06.htm 162
13. Большая советская энциклопедия [Электронный ресурс] – М.: Большая росс. энцикл., 2001. - Режим доступа: http://slovari.yandex.ru
14. Борботько, В. Г. Принципы формирования дискурса: От психолингвистики к лингвосинергетике. / В. Г. Борботько. - 4-е изд-е. - М.: Либроком, 2011. – 288 с.
15. Боровикова, К. В. Дискурсивный мониторинг мира говорящим/пишущим как наблюдателем: на материале спортивных репортажей в современных англоязычных средствах массовой информации: автореферат дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Боровикова Карина Владимировна - Иркутск, 2007. – 22 с.
16. Брандес, М. П. Стилистика текста. Теоретический курс: на материале немецкого языка. Учебник для вузов. / М. П. Брандес. – М.: КДУ. - 2014. – 428 с.
17. Булыгина, Т. В. Особенности структурной организации языка как системы и методы ее исследования / Т. В. Булыгина. – М.: «Феникс»., 2006. – 310 с.
18. Бюлер, К. Теория языка: Репрезентативная функция языка / К Бюлер. - М.: Прогресс, 2000. – 528 с

Рецензенты: Жумагазиева Н. К. *- кандидат филологических наук, профессор КНУ им. Ж.Баласагына*

Эгембердиева А. А. *– доктор филологических наук, профессор КГУ им. И. Арбаева*